

شاهدی زنده

از روابط هنری ایران و روم

از

دکتر غلامعلی همایون

قرن هاست که دانشمندان، به هنرهای تصویری بمنزله اساس و کشف حوادث تاریخی مینگرند. آنها اشیاء و آثار تاریخی را از دل خاک بیرون کشیده و از روی آن نه تنها تمدن و هنر ملل را تجزیه و تحلیل نموده، بلکه روابط آنها را نیز مطالعه مینمایند. یکی از بزرگترین آثار تاریخی جهان که طرف توجه خاص اروپائیان قرار گرفته و بمنزله مهمترین سند تاریخی دوران امپراطوری رم میباشد و برای تاریخ ایران نیز سندی گزیا و مهم محسوب میگردد، مجسمه تمام قد آگوستوس Augustus و یا اوکتاوین است.^۱

۱ - آگوستوس مابین سالهای ۲۷ ق. م تا ۱۴ میلادی امپراطور رم بوده است.

این مجسمه در پریمای پورتا^۲ Prima Porta کشف شده و از این جهت بنام مجسمه آگوستوس از پریمای پورتا معروف است.

محل نگهداری حالیه آن موزه واتیکان در رم میباشد.

با امپراطور آگوستوس هنر رمی دوره امپراطوری رم شروع شده است و با هنر دوره آگوستوس عصری شروع گردید که علمای تاریخ هنر آنرا هنر عصر امپراطوری نامیده اند. علت آنست که این امپراطوری تأثیری بسزا بر روی هنر عصر خود نمود. این تأثیر از یکطرف بوسیله اراده آگاهانه امپراطوران و از طرف دیگر بوسیله مأموریت های مختلف هنری که آنها به هنرمندان میدادند، اعمال میگردد. بالنتیجه هنری که بوجود آمد ارتباط مستقیم با شخص امپراطور داشت و در درجه اول يك هنر امپراطوری بود. همانطوریکه فرقا ذکر گردید هنر امپراطوری رم برای اولین بار با حکومت آگوستوس پدید آمد. هنر رمی از این زمان يك هنر سیاسی شد، البته نه بآن معنی که برای حکومت تبلیغ میکرد بلکه بآن معنی که خود امپراتوری و اعمال و رفتار مربوط بآنرا بیان میداشت.

آگوستوس در مدت تقریباً بیش از ۴۰ سالی که در رأس حکومت رم قرار داشت جوش و خروش فراوانی به هنر رمی بخشید. یکی از شاخه های هنرهای مصور که در این دوره از لحاظ کیفیت، پیشرفت فراوانی داشت هنر مجسمه سازی است.

در هنر مجسمه سازی دوره آگوستوس سبک خاصی نشان داده شده است. مسئله سن در چهره که در دوران جمهوری^۳ مشخص میشد در شروع دوران امپراطوری در نظر گرفته نشد. البته چهره نیز از آن چیزی که واقعا می داشت

۲ - پریمای پورتا نام ناحیه ایست نزدیک رم.

۳ - دوران جمهوری تقریباً از ۵۰۰ ق. م میلاد شروع و قریب به ۵۰ قرن ادامه داشته و به ۲۷ ق. م. یعنی سال جلوس آگوستوس به امپراطوری رم ختم میگردد.

جوانتر جلوه داده نمیشد ولی گاهی اوقات يك مسئله در چهره مراعات میکردید و آن این بود که اگر چهره‌ای را قدری مسن نشان میدادند. مقصود این بود که بدینوسیله احترام و مقام صاحب چهره را بالاتر برده باشند. مهمترین و والاترین مجسمه‌هایی که در این دوران ساخته شده، پرتره هائی است که از امپراطور آگوستوس تهیه گردیده بود. در این مجسمه‌ها اغلب هنر دست مجسمه سازان یونانی که مقیم رم بودند تشخیص داده میشود ولی دست آنچنان مجسمه سازان یونانی که دارای روحیه رمی گشته بودند.

این نوع مجسمه‌ها، آگوستوس را در سنین مختلف نشان میدهد: آگوستوس در عتقوان جوانی، آگوستوس در دوره مردی و پختگی و آگوستوس در آستانه کهنوت. و اما مهمترین و بهترین آنها مجسمه ایست که مورد بحث ماست. تمام هنر و الای مجسمه سازی دوران آگوستوس در مجسمه تمام قد او (پریماپورتا) جمع گردیده است. این مجسمه زمانی در داخل يك نیم طاقی^۴ در ویلای لیویا^۵ در رم برپا ایستاده بود^۶.

امپراطور رم در این مجسمه یا برهنه مانند يك پهلوان افسانه‌ای نشان داده شده است. روی لباس او را زره‌ای بسیار زیبا پوشانده و در ناحیه پائین تر شلی با چین‌های زیبا ملاحظه میگردد که بر روی دست چپ او پیچیده شده است. ضمناً دست چپ او حامل عصای سلطنتی نیز میباشد که بموازات بدن او قرار گرفته است (تصویر ۱)

امپراطور دست راست خود را با تمام شکوه و جلال امپراطوری بلند نموده و لشکریان را مخاطب قرار داده است.

این مجسمه امپراطور را در دوران منتهای قدرت خود یعنی در حدود سال ۴۱ ق.م نشان داده است. در این مجسمه اگرچه جزئیات امر با تمام ریزه کاریهای خود بیان گردیده ولی بسته بودن و يك پارچه بودن مجسمه بیشتر مورد نظر بوده است.

۴ - Nich شاید بتوان این کلمه را طاق نما نیز معنی کرد.

۵ - Livia

مسئله ای که در اینجا با وضوح کامل بچشم میخورد همان والائی و شاهانه بودن جلال امپراطوریست و این موضوعی است که در هنر مجسمه سازی دوران مختلف ایران هم کاملاً هویدا است. هنر مجسمه سازی ایران - بخصوص در دوره هخامنشیان- از این حیث، هنری کاملاً ناقورالیهستی بوده، یعنی اینکه شاهنشاه آنطوریکه طبیعتاً و واقعاً بوده مظهر قدرت معرفی گردیده است. و تجزیه و تحلیل روانشناسی هنر مجسمه سازی ایران (بطور اعم) نیز این موضوع را با ثبات میرساند که آنجائیکه شکوه و جلال شاهنشاه مطرح است بشر عادی راراهی نیست.

در حقیقت هنر مجسمه سازی امپراطوری رم در این زمان از لحاظ روانی تحت تأثیر هنر مجسمه سازی ایران قرار گرفته است و قدرت و شکوه امپراطوری رم را در وجود مجسمه پریماپورتای آگوستوس خلاصه کرده است. نقش زره آگوستوس در این مجسمه که مدرك مهمی برای تاریخ روابط ایران و رم محسوب میگردد، خاطره زرهی بسیار ظریف اما آهنین رازنده مینماید. (تصویر ۲)

این نقش برجسته يك موضوع تاریخی را، یعنی عودت دادن پرچمهای لژیون رمی به امپراطوری رم رانیز بیان میدارد.

در سال ۵۳ قبل از میلاد جنگ مهمی مابین امپراطوری رم و شاهنشاهی اشکانیان روی داد. این جنگ که ما بین سورنا سردار لشکریان شاهنشاه ایران اردو و کراسوس^۶ سردار امپراطور رم رخ داد بنام جنگ کاره^۷ و یا حران معروف است.

در این جنگ کراسوس سردار رمی کشته شد و اشکانیان پیروز شدند^۸ و پرچم-

۶ - Crassus

۷ - Carrhae

۸ - پلوتارک شرح مفصل این جنگ را گزارش کرده است. مراجعه شود به صفحه ۴۶۸ تا ۴۷۶ کتاب «تاریخ ایران» تألیف ژنرال سرپرسی سایکس، ترجمه محمدآقی فخردامی کیلانی، تهران، ۱۳۲۳

های لژیون های رمی بدست ایرانیان افتاد. این پرچمها قاسال ۲۰ ق م نزد ایرانیان بود تا اینکه فرهاد چهارم پرچم های لژیون های رمی را در مقابل رهائی پسر خود که در رم زندگی میکرد تحویل امپراطور آگوستوس نمود.^۹

تحویل پرچم های لژیون رمی در رم تسأثیر شگفت انگیزی در روحیه رمیها بخشید و آنها شادها کرده و بمناسبت اینکه مابین دولتین رم و ایران قضیه بطور مسالمت آمیزی فیصله داده شده بود، جشنها گرفتند و بدینوسیله ابهت و وجهه امپراطور آگوستوس فزونی یافت و نویسندگان و شاعران رمی منجمله هوراس^{۱۰} وی را بسختی ستودند. این امر یعنی تحویل پرچم های لژیون های رم بامپراطوری رم چنان برای رمیها مهم بود که آنرا بعنوان بزرگترین عمل امپراطور جلوه دادند و از اینجهت بروی زره مهمترین پرقره او این عمل امپراطور را نقش نموده و بدینوسیله آنرا جزء بزرگترین افتخارات او جاویدان نمودند.

برروی زره آگوستوس، ناحیه شکم و در طرف چپ، نقش یکی از سرداران اشکانی ملاحظه میگردد.

سمت راست گویا یکی از صاحب منصبان رمی است که در مقابل سردار اشکانی ایستاده و منتظر گرفتن پرچم لژیون رم میباشد. در دو طرف و بالا و پائین زره، خدایان و غیره نقش گردیده است.

سردار اشکانی دست راست خود را بلند نموده و پرچم لژیون رمی را که علامت عقاب دارد در فضا نگهداشته بطوریکه، آن تا ناحیه وسط دوپستان آگوستوس کشیده شده است (تصویر ۳).

این مسئله خود گویای این مطلب است که سردار اشکانی میخواهد بدینوسیله بیان دارد که ایرانیان يك ثلث قرن تمام پرچم بزرگترین امپراطوری

۹ - مراجعه شود به صفحه ۴۹۰ کتاب فوق وصفحه ۲۳۲ کتاب « تاریخ رم » تألیف آلبرماله و ژول ایزاک، ترجمه غلامحسین زیرک زاده

۱۰ - Horatius از بزرگترین شعرای نامی رمی که مابین ۶۵ و ۸۵ قبل از میلاد میزیسته است.

آزمان را بهنوان غنیمت جنگی نزد خود نگه داشته اند و اکنون نیز آنرا
 بخاطر صلح و مودت مابین دو کشور بامپراطوری رم عودت میدهند.
 بدین ترتیب می بینیم وجود يك مجسمه و نقوش روی آن چگونه روابط
 تاریخی دو کشور و ملت را روشن میکنند و چه نکات تاریخی را معلوم میدارد.
 امیدست که در آینده پژوهندگان راه دانش و هنر را بیشتر بتوانم با
 روابط هنری ایران و کشورهای اروپائی و تأثیرات متقابل آنها آشنا سازم.

پایان